

УДК 796:01

Надія Ашиток, доктор філософських наук,

*доцент кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядаються проблеми сучасного фізичного виховання. Завдання дослідження: виділити деякі актуальні для сьогодення проблеми фізичного виховання; розглянути ці проблеми у соціально-економічному контексті; окреслити деякі шляхи удосконалення фізичного виховання.

Ключові слова: *концепт “здоров’я”, освіта, трансформація освіти, освітній процес, фізичне виховання, проблеми сучасного фізичного виховання.*

Літ. 19.

Актуальність та доцільність дослідження. Для України важливою проблемою, яка пов’язана з майбутнім держави, є збереження і зміцнення здоров’я дітей та учнівської молоді. Викликає тривогу різке погіршення стану фізичного та розумового розвитку підростаючого покоління, зниження рівня народжуваності й тривалості життя. Прикро констатувати, що в Україні стало проблемою народження здорової дитини. З кожним роком кількість здорових дітей зменшується. Так у 2007 – 2008 навчальному році було зафіксовано 42,7% здорових дітей, а у 2008 – 2009 кількість практично здорових дітей не перевищувала 30% [6]. За даними медичної статистики, у порівнянні з шістдесяти роками ХХ століття у наш час на 72% зросла захворюваність дітей, у 16 разів знизилась кількість здорових дітей. У шістдесяті роки минулого століття майже третина дітей вважалась повністю здоровими, а сьогодні їх лише 4 – 6% (!).

Негативно на здоров’я дітей впливає процес навчання в школах. За час шкільного навчання кількість різних захворювань у дітей зростає в 1,5 – 2 рази, а в ліцях та гімназіях, де навантаження на дітей вище, здоров’я дітей у 1,5 рази гірше, ніж у загальноосвітніх школах. Ріст захворюваності дітей призводить до зростання кількості дітей – інвалідів [8]. Все це однозначно свідчить про необхідність удосконалення системи фізичного виховання, що сприяло б, на наш погляд, змінам у сфері охорони здоров’я дітей на краще.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У науковій літературі актуальними є пошуки шляхів удосконалення цієї системи. Про охорону здоров’я, необхідність поліпшення стану фізичного виховання у наш час пишуть вітчизняні дослідники В. Ареф’єв, Б. Ведмеденко, І. Вржесневський, О. Киричук, Л. Кравченко, М. Курик, Т. Ракітіна, С. Рябченко, Н. Турчина, В. Хлопенко, А. Черноштан, Р. Чудна, Б. Шиян, М. Ярошик [1; 3; 4; 7; 8; 11; 13; 15; 16; 17; 18; 19] та ін.

У працях цих та деяких інших науковців аналізуються проблеми фізичного виховання, проте, на наш погляд, цей аналіз не є вичерпним. Дана стаття покликана певною мірою заповнити цю прогалину.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здоров’я завжди цікавило людину, проте у різні епохи ставлення до нього було різним [9]. Антична традиція культу тіла була перервана на тисячоліття, і лише стрімкий розвиток індустріальної цивілізації, зворотною стороною якого стала фізична деградація заможних верств суспільства, змусив Європу повернутися до рятівної здатності фізичного виховання і спорту відновлювати здоров’я і молодість. У західній культурі ця здатність стала відігравати суттєву роль лише років 100 тому. З середини, а особливо з кінця ХХ століття, почало формуватися нове, особливе ставлення до здоров’я і спорту. Наш сучасник знаходиться під страшним тиском двох чинників: з одного боку – непомірно важкі службові завдання і нелюдський ритм роботи, з іншого – найгостріша конкуренція на ринку праці, яка обмежує можливості людини піклуватися про власне здоров’я. Практика показала, що в “цивілізованому” суспільстві здоров’я є стрижнем професіограми у будь-якій професійній сфері [9], воно сприймається як важливий засіб для досягнення цілей, кар’єрного росту і виживання.

Звісно, фізичний розвиток людини детермінований економічним аспектом сьогодення. У зв’язку з високим динамізмом виробництва в перехідний період від індустріальної до постіндустріальної (обслуговуючої, технотронної) епохи увага приділяється таким якостям працівників, як професійна мобільність, вміння швидко переучуватися і набувати нові знання, психічна та фізична рівновага і витривалість. Фактично, не йдеться про особливу силу і бездоганне здоров’я, оскільки вважається: згаданих у попередньому

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

реченні якостей для участі у виробництві достатньо. Еклектичність цього погляду є антигуманною, бо людина розглядається лише з точки зору економічної діяльності. Тим часом людина є самоцінною.

Німецький філософ Артур Шопенгауер, розмірковуючи про здоров'я як першооснову людського життя, писав: "Здоров'я до того переважає всі останні блага життя, що воістину здоровий жебрак щасливіший від хворого короля" [14]. Про надзвичайне значення цієї цінності для людини йдеться й у вислові І.П. Павлова: "Людина вищий продукт земної природи. Людина – найскладніша і найтонша система. Але для того, щоб насолоджуватись скарбами природи, людина повинна бути здоровою, сильною і розумною" [2]. Про це ж йдеться в народних афоризмах "Найбільше багатство – здоров'я", "Здоров'я краще за багатство" [2], "Якщо немає здоров'я, немає щастя також" [10].

Одним із найголовніших завдань освітньої системи є, насамперед, забезпечення дитині потрібного потенціалу здоров'я на старті її життя. На жаль, згадана система належним чином із цим завданням не справляється. Про це свідчать, крім уже наведених, факти, згідно з якими практично здоровими в Україні є лише 27% дітей дошкільного віку, 65% дітей шкільного віку і 60% підлітків (М.М. Фіцула) [14]. Причиною цього є не лише економічні негаразди та недосконалість окремих вітчизняних навчальних методик, а й відсутність у багатьох випадках розуміння здоров'я як цінності, про яку слід піклуватися постійно, адже джерелами здоров'я є не лише зовнішні, а й внутрішні чинники, наприклад, воля, віра, філософсько-естетичне сприйняття першооснов буття. Очевидно, небезпідставно великий народний цілитель Порфирій Іванов стверджував, що здоров'я – це "поняття про життя". А у так званій Оттавській хартії зміцнення здоров'я (1986) підкреслюється, що охорона здоров'я – це турбота про себе самого і про своє оточення [14]. Людина, як зазначав В.І. Вернадський, – це квантова система, це єдине: фізичне і духовне (психічне) [8]. Релігія стверджує, що людина це триєдине: дух, душа і тіло. І лише в нерозривній єдності духовного і фізичного людина здорова. А забезпечити цю гармонію розвитку дитини може лише система освіти: яка має щоденний доступ до дитини і здатна не лише сприяти фізичному розвитку дітей та збереженню здоров'я, а й формуванню у їхньої свідомості уявлень про здоровий спосіб життя.

Формування здорового способу життя у свідомості дітей здійснюється не лише на заняттях з фізкультури, а й під час навчально-виховного процесу загалом. Фізичне здоров'я у

школі, як слушно зауважував О.І. Вишневський, підточує, наприклад, "тихосидіння". Проте, ще стародавні греки про потребу рухатися писали у державних законах. Про особливе значення руху для здоров'я висловлювалися видатні діячі різних епох: Горацій ("Якщо не бігаєш, коли здоровий, побігаєш, коли захворієш"), Ж.-Ж. Руссо ("Рух пробуджує організм до активної дії на тривалий час"), Я.-А. Коменський ("Дерево також потребує випаровування і частого провітрювання за допомогою вітрів, дощів, холодів, інакше воно швидко стає слабким і в'яне. Так само і людському тілу необхідні різні рухи, діяльність і серйозні вправи"), К. Жорді ("Рух – це життя. Гімнастика і праця на свіжому повітрі – найкраща гарантія здоров'я") [2]. Про це ж говориться у народних прислів'ях: "Рух – це здоров'я, це – життя" [10], "Рухайся більше – проживеш довше" [2]. Нонсенсом є обмеження рухової активності у стінах навчально-виховних закладів, що пов'язано з трагічними випадками на заняттях з фізкультури. Фізична активність аж ніяк не може зашкодити здоров'ю індивіда, а, швидше, навпаки, – є одним з найголовніших чинників відновлення та зміцнення здоров'я. Отже, не урок фізичної культури, головна складова якого – спеціально організована фізична активність, є причиною низки трагічних смертей школярів, а, скоріш за все, неправильно визначене і реалізоване фізичне навантаження, що не відповідає адаптаційним можливостям дитячого організму. Чи є ці випадки виключно "українським феноменом", провина за який покладається то на систему освіти (невідповідність навчальних програм та навчальних нормативів фізичному розвитку учнів, неякісну матеріальну базу, низький науково-педагогічний рівень готовності сучасного вчителя фізичної культури тощо), то на систему охорони здоров'я (відсутність медичних пунктів у школах, низький рівень превентивної медицини, відсутність медичного контролю та систематичного нагляду за станом здоров'я школярів тощо), то на генетичні, соціально-економічні, психологічні, екологічні і т.п. чинники? [5]. На жаль, трагічні випадки на уроках фізичної культури не є винятковими навіть в економічно розвинених країнах світу. Важливим чинником, на який потрібно звернути увагу педагогам та фахівцям з превентивної медицини, є те, що безпосередньою причиною смерті школярів під час виконання фізичного навантаження є різноманітні кардіологічні та респіраторні захворювання (слід підкреслити, що серцево-судинні захворювання – головна причина смертності у розвинених країнах; наприклад, у США кожні дві людини з п'яти помирають через хворобу серця).

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Істотною причиною погіршення здоров'я школярів є значне зменшення фізичної активності з віком. Крім того, особливої гостроти набуває проблема здорового харчування школяра, адже неякісне харчування не здатне забезпечити організм молодшої людини усім необхідним. За даними парламентських слухань "Молодь за здоровий спосіб життя", у 27% нашого населення не вистачає грошей на здорове харчування. До того ж, в Україні палять 45% юнаків і 35% дівчат, 68% хлопців і 64% дівчат уживають алкоголь, а 13% молоді вживають "легкі наркотики". Не менш важливою проблемою формування дитячого здоров'я є нераціональний режим дня школяра. Тривалість робочого тижня старшокласника іноді перевищує 50 – 53 години (тривалість робочого тижня дорослої людини не перевищує 40 – 41 годину) [5]. Плюс тривалість дитячого сну в середньому не перевищує 7 – 8 годин, при потребі не менше ніж 9,5 – 10 годин. Згідно з науково обґрунтованими нормами дитина середнього шкільного віку повинна мінімально пройти – пробігти – подолати дистанцію в сім кілометрів за добу. Додайте до цього ще й те, що діти багато часу проводять у навчальних класах, за незручними партами, при поганому освітленні, без належної вентиляції приміщень тощо, і стає зрозуміло, що зміни на краще у сфері фізичного розвитку і охорони здоров'я дітей можна вирішувати лише у комплексі і спільними зусиллями суспільства. Звісно, фізичні вправи на заняттях з фізичної культури – основний засіб фізичного виховання. Вони всебічно впливають на розвиток дітей. За їхньою допомогою зміцнюється здоров'я дошкільника, формуються навички життєво – важливих рухів (ходьби, бігу, стрибків, метання, лазіння та ін.), розвиваються фізичні якості (сила, спритність, швидкість, витривалість). Частково рухова активність забезпечується цими заняттями, на яких виконання фізичних вправ пов'язане з активним сприйняттям навколишнього середовища, з орієнтуванням у просторі, виявленням вольових якостей, різноманітних емоційних переживань. Саме рухи мають безпосередньо практичний зв'язок людини з навколишнім світом, і цей зв'язок лежить в основі розвитку її психічних процесів. Фізичні вправи широко застосовуються в різноманітних організаційних формах (ранкова гімнастика, заняття з фізичної культури, рухливі ігри тощо). Дітям властива біологічна потреба в рухах. Обмеженість їх (гіподинамія) негативно позначається на їхньому фізичному розвитку (затримується ріст, деякі діти набирають зайвої ваги), знижується здатність протистояти інфекційним захворюванням. Фізичні вправи є

профілактичним засобом проти можливих порушень нормального фізичного розвитку дитини. Фізичний напрям виховання передбачає поєднання різноманітних форм і видів роботи, а саме: корекцію порушень здоров'я з використанням комплексу оздоровчих заходів без відриву від навчального процесу; форми організації навчально-виховного процесу з урахуванням їх психологічного та фізіологічного впливу на учнів; розробку та реалізацію навчальних програм із формування в учнів навичок дотримання здорового способу життя та профілактики шкідливих звичок; заходи, що сприяють збереженню та зміцненню здоров'я вчителів та учнів, створення умов для їх гармонійного розвитку тощо.

Найпростіші підрахунки показують, що сучасний школяр не виконує й п'ятої частини науково обґрунтованих вимог щодо рухового режиму. І найголовніше – у суспільній свідомості має міцно утвердитися й домінувати переконання, згідно з яким систематична і достатня фізична активність є найефективнішим способом зміцнення здоров'я молодшої людини. Саме тому спорт, фізична культура і здоров'я людини повинні стати національною ідеєю України [5].

Висновки. Коли йдеться про сучасне фізичне виховання, слід відзначити, що цей виховний напрям реалізується в аномальному соціальному середовищі, недоліки якого призводять до того, що у наш час діти набувають знання ціною власного здоров'я, адже "тихосидіння", проблеми з харчуванням у школі тощо не сприяють ні формуванню здорового способу життя, ні оздоровленню дітей. Зміни на краще у сфері фізичного розвитку і охорони здоров'я дітей можна вирішувати лише у комплексі і спільними зусиллями різних соціальних інститутів, до яких належить й освіта.

1. Ареш'єв В.Г. та ін. Концепція національної системи фізичного виховання учнів, учнівської і студентської молоді України / В.Г. Ареш'єв та ін. // Початкова школа. – 1994. – №8. – С. 50 – 54.

2. Афоризми, прислів'я і приказки про здоров'я і здоровий спосіб життя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://myrefs.org.ua/index.php?view=article&id=1090&titles=%D0%>

3. Ведмеденко Б.Ф. Теоретичні основи і практика виховання молоді засобами фізичної культури / Б.Ф. Ведмеденко. – К., 1993. – С. 123 – 126.

4. Вржесневський І.І., Турчина Н.І. Компенсаторний потенціал фізичного виховання у контексті завдань відродження нації / І.І. Вржесневський, Н.І. Турчина / Науковий вісник Харківського державного педагогічного університету: Зб. наук. праць. – Серія: Філософія. – Х.: ОВС, 2002. – Вип. 12. – С. 90 – 91.

5. Завищені нормативи чи слабкі діти?

УКРАЇНСЬКІ ОСВІТНІ ТОВАРИСТВА В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ У 20 – 30 РР. ХХ СТ.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/HEALTH/zavischeni_normativi_chi_slabki_diti_77191.html

6. Здоров'язберігаючі технології у школі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://referatwork.ru/refs/source/ref-92028.html>

7. Кравченко Л. Вплив різнобічного фізичного виховання на розвиток фізичних і моральних якостей учнів / Л. Кравченко // *Здоров'я та фізична культура*. – 2009. – № 9 (141). – С. 1 – 6.

8. Курик М.В. Чи потрібні Україні здорові діти? / М.В. Курик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uieec.org.ua/uk/ekologiya>

9. Любов до себе і Світу. Філософія здоров'я. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://megasite.in.ua/58342-lyubov-do-sebe-i-svitu-filosofiya-zdorov-ya.html>

10. Прислів'я та приказки про здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://teacher.at.ua/publ/prisliv>

11. Рябченко С. Фізичне виховання школярів / С. Рябченко // *Здоров'я та фізична культура*. – 2007. – №26 (86). – С. 10 – 20.

12. Складові здоров'я. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vykrykach.lviv.ua/skladovi-zdorovya/>

13. Турчина Н.И., Ракутина Т.И. Некоторые аспекты физического воспитания в свете тенденций современного образования / Н.И. Турчина, Т.И. Ракутина // *Гуманітарна освіта в профільних*

вищих навчальних закладах: проблеми і перспективи: Матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конфер. – К.: НАУ, 2005. – С. 176 – 177.

14. Фізичне виховання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/1690050135516/pedagogika/vihovannya>

15. Хлопенко В. Роль фізичної культури та спорту у поліпшенні соціальної активності студентської молоді / Василь Хлопенко // *Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фізичної культури і спорту*. – Вип. 10. – Т. 3. – 2006. – С. 87 – 90.

16. Черноштан А.Г. Професійна підготовка майбутнього вчителя фізичного виховання на основі модульно-рейтингової технології навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / А.Г. Черноштан; Луган. держ. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2002. – 20 с.

17. Чудна Р.В. Теорія адаптивного фізичного виховання / Р.В. Чудна. – К.: Наукова думка, 2003. – 270 с.

18. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б.М. Шиян. – Тернопіль: Навчальна книга “Богдан”. – 2001. – Ч. 1. – 272 с.

19. Ярошик М.Я. Підготовка бакалаврів фізичного виховання в умовах інтеграції вищої школи України в Європейський освітній простір : автореф. дис... канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.02 “Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / М.Я. Ярошик; Львів. держ. ін-т фіз. культури. – Л., 2010 – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 12.06.2012

УДК 94:17(477)“1921 – 1939”

Борис Савчук, доктор історичних наук, професор

Галина Білавич, кандидат педагогічних наук, доцент

*Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ*

УКРАЇНСЬКІ ОСВІТНІ ТОВАРИСТВА В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ У 20 – 30 РР. ХХ СТ.

У статті проаналізовано діяльність українських громадських товариств Західної України на ниві українського шкільництва за умов асиміляторської політики Польщі у 1920-1930-х рр., показано внесок волинських “регіоналістських” інституцій у розвиток національної освіти краю.

Ключові слова: освіта, Західна Україна, “регіоналістські” товариства, Товариство ім. Лесі Українки в Луцьку, “Українська школа”, “Рідна школа”.

Лит. 12.

Постановка проблеми. В аналізі минувшини чільне місце посідає питання освіти, адже “хто має школу, той має нарід”, нація, що належним чином дбає про розвиток освіти, за жодних обставин не може втратити своєї незалежності. У зв'язку із цим однією з найважливіших проблем сьогодення є збереження національної самобутності школи, покликані формувати високий інтелект нації, її

соціальний і культурний генофонд. Відтак підвищення національної свідомості юнаків і дівчат – гарант майбутнього українського народу. Особливо тут може прислужитися досвід діяльності українських громадських освітніх товариств, що діяли в Західній Україні за міжвоєнної доби ХХ сторіччя та спричинилися до розбудови національного шкільництва.

Аналіз останніх досліджень. До питання